

Неллі Бондаренко — кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання української мови та літератури Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: методологія шкільної мовної освіти, теорія і методика компетентнісного навчання мови, програмотворення, підручникотворення. Автор понад 300 наукових праць, зокрема концепцій, програм, підручників, посібників.

e-mail: nelly.bondarenko@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-4033-7287>

УДК 373.5:821.161.2+(159.9.072:37.012)

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2020-2-95-103>

ЧИТАЦЬКА ГРАМОТНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО УЧНІВСТВА: АКЦЕНТИ PISA-2018

Розглянуто проблеми якості освіти в Україні й моніторингу – одного із сучасних механізмів її забезпечення – як ключових у реформуванні галузі й уконтекстенні її у світовий освітній простір. Увагу сфокусовано на одному з трьох напрямів міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 – читацькій грамотності. Окреслено категорійне поле у зіставленні української та закордонної терміносистем, проаналізовано матеріали – оприявлені тексти, тестові завдання й результати їх виконання українським учнівством. З'ясовано чинники впливу на якість формування і вияву умінь, які визначають рівень читацької грамотності, причини констатованого її рівня й перспективи розвитку. Зроблено висновки з моніторингу, надано рекомендації щодо його вдосконалення й піднесення рівня читацької компетентності здобувачів освіти.

Ключові слова: PISA-2018 в Україні; нова грамотність; читацька грамотність; ключові компетентності.

Постановка проблеми. Передумовою забезпечення високоякісної освіти за світовими стандартами й прогнозування її розвитку в умовах інтеграції у світовий освітній простір є володіння об'єктивною інформацією про рівень вітчизняної освіти порівняно з іншими системами, можливість збагачувати її найкращими, найефективнішими практиками з міжнародного досвіду й пропонувати світові свої здобутки.

З огляду на це набувають актуальності вивчення, критичне осмислення, узагальнення й застосування цінного досвіду на основі ознайомлення з визнаними міжнародними системами моніторингу та оцінювання якості освіти.

Матеріали таких досліджень надають можливість інтелектуальним спільнотам і освітнім системам у різних кінцях світу «звірити освітні годинники», зіставити результати своїх 15-річних підлітків із досягненнями їхніх однолітків з інших країн, реально оцінити їх; побачити свої переваги й недоліки, пересвідчитися у правильності вибраного шляху, а також визначити стратегію змін в освітній політиці, забезпечити конкурентоспроможність національних систем освіти, піднести їх міжнародний авторитет.

З-поміж систем вимірювання навчальних досягнень учнів, які практикує світова інтелектуальна спільнота, особливе місце посідає одна з найавторитетніших – PISA – міжнародна програма оцінювання знань та умінь.

У 2018 р. Україна приєдналася до товариства з-понад 80 країн, які беруть участь у дослідженні стану і якості загальної середньої освіти. Його результати є підставою для ухвалення важливих політичних рішень у цій сфері.

Завдання PISA щодо України – визначити й оцінити рівень вітчизняної освіти у зіставленні з іншими світовими освітніми системами; з’ясувати стан підготовки нашого учнівства, виявити чинники, які впливають на результати навчання, встановити залежність між навчальними досягненнями здобувачів загальної середньої освіти та з’ясованими чинниками; акцентувати увагу на недоліках і надати конкретні рекомендації щодо їх подолання.

PISA-2018 сконцентрувалася на таких напрямках: *читання, математика, природничо-наукові дисципліни*. Особлива увага приділялася опануванню учнями основних понять і методів роботи, здатності застосовувати здобуті знання в різних ситуаціях на компетентнісних засадах.

Вибір саме таких напрямів не випадковий, адже досягнення економічного зростання формулюється в орієнтирах розвитку системи освіти. Одне з досліджень містить прогноз: наприклад, збільшення на 1% працівників, задіяних у STEM, тобто в науці (Science), технологіях (Technology), інженерії (Engineering), математиці (Mathematics) за 20 років додасть 57,4 млрд дол. США до ВВП Австралії.

Ще Вольтер сказав: «Людині, для того щоб розуміти життя і світ, достатньо прочитати десять книг. Але щоб знати, які саме, необхідно читати тисячі книжок» [1, с. 8]. Відтоді Вольтерові тисячі перетворилися на мільярди найменувань. Тому сучасним підліткам набагато складніше адаптуватися у світі.

Експерти висловлюють сподівання, що матеріали моніторингу сприятимуть кращому прогнозуванню точок докладання зусиль освітян з метою піднесення якості української освіти у річнішій употужненні напрацювань вітчизняної науки і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми моніторингу як основного інструменту вивчення якості освіти різноаспектно досліджували такі закордонні й вітчизняні науковці як В. Аванесов, І. Анненкова, С. Бабинець, І. Булах, Л. Ващенко, А. Вілохін, М. Головка, Л. Гриневич, А. Джурило, Ю. Жук, А. Ісаєва, В. Кальней, П. Клайна, Т. Краснова, С. Кретович, Л. Крокер, О. Локшина, Т. Лукіна, О. Ляшенко, А. Майорова, Н. Максимчук, П. Матвієнко, Л. Мойсєєва, С. Науменко, М. Поташник, С. Ракова, О. Сидоренко, Г. Сігеєва, В. Темненков, Дж. Уїлмс, С. Шишов та ін. У їхніх працях визначено поняття якості освіти та його складники; розроблено тезаурус базових понять із моніторингу якості освіти; проаналізовано світовий досвід; визначено мету й завдання; виокремлено напрями моніторингу, його функції, різновиди, форми; описано етапи, з’ясовано, проаналізовано й схарактеризовано чинники, що впливають на якість освіти; розроблено пропозиції та рекомендації щодо якісних змін у галузі освіти; за прикладом розвинутих країн розроблено й упроваджено вітчизняну систему оцінювання якості освіти тощо.

Якість освіти науковці розглядають як «сукупність системно-соціальних якостей і характеристик, що визначають відповідність системи освіти державним освітнім стандартам, вимогам суспільства та очікуванням соціуму» [2, с. 147]. Сучасний механізм управління якістю освіти називають **моніторингом**.

Водночас потребує роз’яснення термінологія PISA-2018, яка не завжди збігається з прийнятою у вітчизняній науці. Питання термінологічних запозичень, які «подеколи не збігаються з обсягом і значенням позначуваних ними понять, а інколи взагалі суперечать їм», раніше розглядалося автором цієї статті [3, с. 314]. Загалом проблема полісеміотики глобального освітнього простору потребує окремого розгляду.

У цій статті йдеться про уникнення різнотлумачень таких понять як *галузь, грамотність, читання, компетентність, читацька компетентність, грамотне читання, читацька грамотність, грамотний читач, компетентний читач* тощо.

Окрім важливі дидактико-методичні аспекти порушеної проблеми – дотичні й безпосередні – розглянуто нами у низці публікацій, а саме: читання як проблема методики

навчання української мови, текстоцентрична система вивчення державної мови і робота з текстом, реформування навчальних програм і розвиток життєвих компетентностей [4]–[9]. Зрозуміло, що йдеться передусім про реформування освітньої системи, але, як зазначають практики і науковці, про «формування людини не за єдиним зразком», про те, щоб «створити таку педагогічну систему, за якої кожна окрема дитина отримала б невичерпні можливості для повної самореалізації закладених у ній покликань, здібностей і неповторного таланту. Суб'єктом успішного функціонування такої особистісно зорієнтованої педагогічної системи мають стати: нова людина, нова молодь, нове суспільство» [10, с. 28]. Закцентуємо: нова людина, нова молодь, нове суспільство епохи діджиталізації змушені у процесі здобуття знань, на думку Ю. Жука, призвичаюватися до «швидкого перенесення навчальної діяльності на екран комп'ютера <...> застосування зорових образів у процесі подання навчальних повідомлень» [11, с. 91], що в реальності віддзеркалює, за дослідником, парадигмальність тенденцій цифрової культури.

Мега статті – проаналізувати оприєвнені матеріали тестів для оцінювання читацької грамотності українського учнівства; результати, висновки й рекомендації PISA-2018 щодо України, з'ясувати об'єктивні й суб'єктивні чинники впливу на якість вітчизняної освіти, визначити шляхи її піднесення у контексті освітньої реформи й інтеграції у світовий освітній простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно *читання* визначають як вид мовленнєвої діяльності, у процесі якої читач шукає, знаходить, здобуває з друкованого чи електронного тексту різноманітну інформацію, опрацьовує, осмислює, переробляє її й використовує для вирішення життєвих проблем.

Основна мета читання – знайти, вичерпати, зрозуміти й оцінити інформацію, закладену в тексті, здійснити її смислово переробку. Зазвичай читач здійснює локальні дії базового характеру, спрямовані на загальне розуміння тексту і здобування інформації. Багатовікова педагогіка передбачає навчання читання й письма у паперовому форматі з використанням стандартного набору правил. Уміння читати – розуміти як ключову наскрізну навичку XXI ст. зафіксовано в Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя і в Законі України «Про освіту» [12]. Як зазначив розробник і координатор PISA, автор бестселера «Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття» Андреас Шлейхер [13], в епоху дезінформації й пост-правди читання цінується вже не так умінням здобути інформацію, як здатністю генерувати нові знання, критично мислити і приймати обґрунтовані рішення.

Українські підлітки постійно спілкуються і читають новини онлайн, шукають інформацію в інтернеті, використовують інтернет-ресурси для пошуку практичної інформації (порад, рецептів, реклами, розкладів). Вони однаково часто читають у паперовому й цифровому форматах, дехто навіть частіше – в останньому. Однак вони рідко працюють із так званими перерваними текстами, що містять таблиці, діаграми, графіки, гіперпосилання. А робота з ними вкрай важлива з огляду на те, що значний обсяг інформації сприймається у вигляді структурованих текстів у цифровому форматі, які містять відомості, схематично розташовані на графічному зображенні. Уміння знаходити інформацію, подану різноформатно, – одне з найзапитаніших і потребує спеціального цілеспрямованого формування. Це тим більш важливо, що, згідно з опитуванням, 38 % підлітків ніколи не читали тексти з гіперпосиланнями, 22 % – з діаграмами чи картами, 18 % – з таблицями або графіками.

Читання, як важливий складник володіння мовою, не є *галуззю* в Державному стандарті 2011 р., а як шкільний предмет існує лише в нижчих класах початкової школи. Вміння читати розглядалось як елемент кількох надважливих ключових компетентностей, закладених у Законі України «Про освіту».

Однак потрактоване ззовні читання розчинилося в загальному понятті *грамотність*, багатомовній та цифровій компетентностях оновленої (2018 р.) Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя, «де запропоновано новий концепт сучасної європейської освіти, яка має формувати у здобувачів освіти життєво важливі характеристики універсального характеру» [14, с. 23].

У цій редакції Європейської рамки термін *грамотність* трактується як загальна «здатність ідентифікувати, розуміти, висловлювати, створювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти й думки як усно, так і в письмовій формі за допомогою візуальних, звукових / аудіо- та цифрових матеріалів з різних дисциплін та в різних контекстах <...> Залежно від контексту грамотність може розвиватися рідною мовою, мовою навчання та/або офіційною мовою країни або регіону, де мешкає особа» [14, с. 25].

Слово *грамотність* (англ. *literacy*) походить від грец. *gramma*, що означає буква, читання, письмо. У суспільній свідомості українців грамотність ототожнювалася з освіченістю, що відобразилось у прислів'ї «*Грамотний видющий і на все тямущий*» (тобто компетентний). Ця народна мудрість якнайкраще ілюструє начебто новітній європейський погляд на грамотність і підтверджує, що українство завжди було і є інтелектуальним осередком Європи.

Сучасній юні справді доводиться опановувати новий вид грамотності – здатність читати і писати з допомогою нових засобів – екрана, клавіатури, комп'ютера, мишки, смартфона тощо. Тому її ще називають дійктивною, або грамотністю XXI ст. Сучасні технології (інтернет тощо) і пов'язані з ними нові завдання потребують інших навичок і стратегій ефективного користування ними.

З огляду на брак вихідного тексту і ситуаційне надходження інформації читання онлайн розглядається як принципово новий вид грамотності, що має іншу природу й потребує особливих стратегій, а отже, і методів навчання. Нині актуальні уміння шукати, знаходити, опрацьовувати й оцінювати інформацію онлайн, миттєво обмінюватися повідомленнями, брати безпечну участь у соціальних мережах, підтримувати вебсайти, вести блоги, користуватися електронною поштою, відвідувати інтернет-магазини. Нова грамотність є критичним компонентом нашої багатовимірної співпричетності – громадянської, економічної, особистої – у глобалізованому світі. Тому дедалі більшого поширення набуває *теорія нової грамотності*, уведена в лексикон Д. Бакінгемом у 1993 р.

У «Національному звіті за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» [15] термін *грамотність* як загальне поняття стосується трьох предметних напрямів. Саме сформованість в українського учнівства *читацької, математичної й грамотності у природничо-наукових дисциплінах* перевірялася в рамках цієї програми.

Необхідність сприймати і здобувати інформацію, комунікувати на базі сучасних науково-технічних ресурсів в умовах цифрового суспільства актуалізувала потребу якісно використовувати комп'ютер, глобальну мережу та ЗМІ. Це зумовило виникнення термінів *медіаграмотність, (аудіо)візуальна грамотність, комп'ютерна грамотність, інформаційна грамотність, інформаційно-комунікаційна грамотність* та ін. Діапазон термінів, що стосуються нової грамотності, об'єднано під так звану «нову парасольку грамотності» й досліджено у працях Дж. Койро, М. Кнобеля, К. Ленкшира й Д. Леу [16]. Отже, терміни *грамотний, грамотність* набувають незвичного лексичного значення для українців, які звикли розуміти їх винятково як знання абетки й елементарне володіння здатністю читати і писати: *Батьки в мене були грамотні. Тобто вони вміли читати і писати* (Остап Вишня, II, 1956, 349) [17, с. 156].

Тому неприродно попервах для освітянського загалу звучатимуть терміни *грамотність – неграмотність* як синоніми *компетентності – некомпетентності*, а також терміносполучення *грамотний читач – неграмотний читач* на протигагу зрозумілішому *компетентний – некомпетентний читач*, хоча читацьку грамотність доцільно розглядати як початковий, стартовий поріг відповідної компетентності, адже високий її рівень досяжний не для кожного, і набувається він упродовж всього життя.

За визначенням PISA-2018, «*читацька грамотність* – це здатність учня/студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати участь у житті суспільства» [15, с. 34].

Читацька грамотність у трактуванні PISA-2018 передбачає здатність: розуміти текст, розмірковувати над змістом, оцінювати зміст і форму висловлення, викладати свої думки щодо прочитаного.

Читацька компетентність передбачає здатність взаємодіяти з текстом на більш глибокому, інтерпретаційному рівні. *Читач компетентний*, якщо він **уміє**: знаходити й пов'язувати інформацію з глибоких шарів тексту; критично оцінювати її; висувати власні гіпотези на основі прочитаного; застосовувати вичерпану з тексту інформацію в реальних життєвих ситуаціях.

Тому вимірюванню PISA-2018 підлягала здатність не лише декодувати текст, а й розуміння, що потребувало глибокого проникнення в смислові структури тексту.

У матеріалах PISA-2018 наголошується, що *тематика текстів* відповідає рівневі когнітивного розвитку учнів цієї вікової категорії.

Тестування ґрунтувалося на класифікації Е. Верліха, який вирізняє *5 типів тексту*: описовий (описовий), наративний (оповідний), експланаторний (пояснювальний), аргументативний та інструктивний [18, с. 223]. У цій статті терміни *текст* і *висловлення* використовуються як синоніми.

У тексті може бути представлено кілька типів інформації, виражених як очевидно – мовними засобами, так і неявно – передтекстово, надлінійно, притекстово, підтекстово.

Учням пропонувалися тексти різних *стилів*: художнього, публіцистичного, наукового (науково-популярний підстиль) і жанрів: байка, інструкція, стаття, п'єса. Щодо *жанрової належності* текстів, то вона відмінна від прийнятої в українському мовознавстві і ґрунтується на типології Е. Верліха: *опис, розповідь, інструкція, тлумачення, міркування*.

Попри те, що Програма PISA два роки тому перейшла на комп'ютерне тестування, у циклі 2018 р. в Україні обмежилася паперовим. Тексти було надано у таких форматах: *одиночний* (звичайний текст із заголовком одного автора чи кількох авторів); *множинні* (кілька незалежних текстів спільної тематики з різними заголовками авторства різних осіб, опубліковані в різний час); *цілісний* – суцільний текст, із яким учні зазвичай працюють на уроках; *перерваний* – де, крім вербального компонента, інформацію подано ще й у вигляді списків, таблиць, графіків, діаграм, на основі яких необхідно щось з'ясувати; *змішаний* – у якому вербальний текстовий фрагмент поєднано з невербальним графічним елементом або зі списками.

У Додатку А «Національного звіту за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» [15] оприєвнено такі тексти: 1) цілісний художній текст алегоричного змісту на морально-етичну тему (байка Езопа «Скнара» про те, що є речі, значно важливіші, ніж золото); 2) цілісний інформаційний текст (інформліст щодо профілактики грипу); 3) уривок із драматичного твору; 4) текст змішаного типу з графічними об'єктами про повітряну кулю; 5) цілісний художній текст-оповідь алегоричного змісту про театр, який «понад усе»; 6) текст – технічний опис про центр внутрішніх і зовнішніх кадрових переміщень (ЦВЗКП), його функції й послуги; 7) цілісний інформаційний текст наукового стилю про телеком'ютинг (дистанційну зайнятість населення) та ймовірність чи неможливість його застосування щодо конкретних професій; 8) цілісний інформаційний текст – редакційна стаття про правовий аспект проблеми штучного запліднення (юридична колізія: що робити з живими ембріонами, якщо їхні потенційні батьки гинуть у авіакатастрофі); текст-історія про людину та її стосунки в родині; 9) змішаний інформаційний текст-розповідь публіцистичного стилю (стаття «Озеро Чад» про зміни в ньому рівня води), де комбінуються текстова й графічна інформація; 10) перерваний текст щодо допомоги бідній країні Ефіопії, у якому інформацію наведено у вигляді таблиці.

Залежно від мети читання (для задоволення чи цілеспрямованого пізнання) та відповідних читацьких дій PISA визначає такі *типи завдань*: *аналітичні, інтерпретаційні, позиційні, інформаційні*, хоча насправді вони комбінуються і в чистому вигляді виступають рідко.

В оприєвнених завданнях циклу PISA-2018 необхідно було:

- з'ясувати, чи досяг автор тексту комунікаційної мети, оцінити відповідність висловлення особливостям читацької аудиторії (2);
- інтерпретувати розказану в тексті історію (1);
- знайти інформацію та інтегрувати її з графічним матеріалом (3);
- знайти дві вказівки на конкретні факти, вибравши їх з-поміж усієї розміщеної на схемі інформації (4);

- знайти в тексті інформацію, що потребує інтерпретації окремих реплік діалогу дійових осіб (5);
- вказати два види послуг, що їх надає ЦВЗКП особам, які можуть втратити роботу з огляду на реорганізацію компанії (6);
- ознайомившись із двома протилежними поглядами на телеком'ютинг, дати обґрунтовану відповідь, який вид роботи буде неможливий для виконання в дистанційних умовах, і навести приклад (7);
- знайти в статті приклади, які показують, що сучасні технології зумовлюють необхідність розроблення нових законів;
- знайти інформацію, що відповідає висновкам, яких має дійти учень, прочитавши текст (8);
- ґрунтуючись на здобутій із тексту інформації про певні факти з життя людини, визначити ще один факт, який доповнить згадані (текст – історія про людину та її родинні стосунки);
- з'ясувати підстави для використання графічного об'єкта в комбінації з текстом (9);
- проаналізувати й зіставити цифрові дані, наведені в таблиці; висловити думку про рівень активності міжнародної організації в одній країні порівняно з іншими; сформулювати позицію, яка протилежна думці автора висловлення, поєднавши власні знання й досвід зі здобутими з тексту (10) тощо.

Тестові завдання щодо читацької грамотності українського учнівства діагностували сформованість таких **умінь**:

- 1) розрізняти різні види інформації, текст і контекст;
- 2) здобувати цільову інформацію, яку містить текст явно чи опосередковано;
- 3) формулювати прості висновки на основі інформації, наявної в тексті прямо або латентно;
- 4) інтерпретувати текстові повідомлення й узагальнювати (інтегрувати) інформацію;
- 5) аналізувати, осмислювати й оцінювати інформацію і способи її донесення, мовні особливості й структуру тексту.

Бралися до уваги не лише лінгвістична структура, семантичні й синтаксичні характеристики, а й соціальний контекст, комунікаційні ситуації, досвід взаємодії, життєвий досвід, ціннісні орієнтації читача.

За результатами виконання тестових завдань було зроблено *висновки*.

В українських підлітків *загалом сформовано навички* читацької діяльності, закладені у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти 2011 р.

Проте *недостатньо розвинені вміння*: працювати з текстами неоднорідної структури, що містять графічний об'єкт; орієнтуватися в різних видах інформації; знаходити інформацію в текстах, ускладнених різними видами графічних засобів; встановлювати логічні зв'язки між різними видами інформації; відрізняти факти від думок; давати логічні чіткі відповіді на поставлені запитання; визначати основну ідею в складно структурованому тексті; інтерпретувати інформацію; наводити аргументи на підтвердження позиції; аналізувати, зіставляти, оцінювати різні факти, відомості, систематизувати, зокрема якщо це передбачає залучення особистого досвіду і графічних об'єктів; об'єднувати подані нелінійно частини інформації; співвідносити текст і малюнки, трансформувати словесну інформацію в графічну; розпізнавати підтекст; формулювати власну думку або позицію, яка суперечить авторській; оцінювати інформацію крізь призму власного життєвого досвіду; робити висновки, формулювати умовиводи тощо.

На основі зіставлення середніх балів учнів/студентів за трьома діагностованими PISA напрямками в Україні та показників інших країн зроблено такі *узагальнені висновки*.

Результати українських учнів/студентів нижчі, ніж середні по країнах Організації економічного співробітництва і розвитку за всіма трьома напрямками: із *читання* українці набрали 465,95 проти 488,89 бала (відставання на 23 бали); середнє значення з *математики* становить 453,12 бала проти 492,03 (відставання на 39 балів); із *природничо-наукових дисциплін* наше юнацтво здобуло 468,99 бала проти 490,78 (відставання – 22 бали) [15].

Така розбіжність у балах еквівалентна одному рокові навчання в закладах загальної середньої освіти, що рівноцінний 30 балам (за даними ОЕСР).

Аналітичні матеріали УЦОЯО [15] дають змогу скласти уявлення про те, з якими труднощами стикаються 15-річні українські підлітки під час тестування PISA-2018.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З огляду на результати України за PISA-2018 надано пропозиції щодо розвитку освітньої галузі за кожним із тестованих напрямів у коротко- та довгостроковій перспективі. Щодо читацької грамотності це – фокусування уваги на формуванні компетентного читача, спроможного працювати з різними текстами/медіатекстами у паперовому й цифровому форматах, із даними таблиць, схем, діаграм, графіків; запровадження методик активного читання; робота з текстами різних типів, стилів, жанрів і форматів з різною комунікаційною метою; розширене використання цифрових технологій тощо [15, с. 256–257]. Цей перелік, на нашу думку, варто доповнити роботою над формуванням в українського учнівства здатності відмежовувати факти від думок; ставити доцільні запитання й адекватно відповідати на них; інтерпретувати закладені в тексті просторово-часові характеристики дійсності; трансформувати текстовий матеріал, здійснювати позиційні зміни, правки-переробки тексту; модифікувати прецедентні тексти, а основне – вчитися на взірцевих текстах будувати власні ефективні висловлювання. Подальші перспективи дослідження проблеми вбачаються в розробленні й упорядкуванні української наукової термінології у контексті полісеміотики світового освітнього простору; вивченні, обґрунтуванні й усистемненні категорійного поля нової грамотності, її відгалужень, умовно об'єднаних під «новою парасолькою грамотності»; розробленні технологій і методик їх опанування здобувачами освіти; оптимізації системи контролю результатів компетентнісного навчання. Конкретні фахові рекомендації щодо формування в українського учнівства читацької грамотності на уроках української мови буде надано автором у методичних журналах.

Використані джерела

- [1] Д. Казіміров, «Вдячність – це дієва пам'ять і духовна інвестиція», *День*, 29–30 листоп. № 220–221, с. 8–9, 2019.
- [2] О. Сидоренко, «Зовнішнє незалежне оцінювання як інструмент моніторингу якості освіти», *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*, № 993, С. 146–150, 2012.
- [3] Н. В. Бондаренко, «Українська нова школа у контексті світових трендів освіти», in *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions: papers of the 7th International Scientific Conference*. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019, s. 304–316.
- [4] Н. В. Бондаренко, Робота з текстом на уроках української мови, *Бібліотека «Дивослова»*, № 5, 56 с., 2008.
- [5] Н. В. Бондаренко, «Текстоцентрична система вивчення державної мови: теоретичні і практичні аспекти», *Державотворча й об'єднувальна функції української мови: реалії, здобутки, перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-метод. семінару. Ужгород: Ліра, 2009, с. 143–153.
- [6] Н. В. Бондаренко, «Україна в оптиці PISA-2018 – міжнародного дослідження якості освіти», in *Perspectives of science and education : the 14th International youth conference* (New York, USA, January 17, 2020). SLOVO\WORD, New York, USA, 2020, p. 296–307.
- [7] Н. В. Бондаренко, «Читання як проблема методики навчання української мови», *Дивослово*, № 12, с. 19–25, 2004.
- [8] Н. В. Бондаренко, та С. В. Косянчук, «Реформування навчальних програм: більше запитань, ніж відповідей», *Український педагогічний журнал*, № 2, с. 112–119, 2017.
- [9] Н. В. Бондаренко, та С. В. Косянчук, «Розвиток життєвих компетентностей старшокласників засобами підручника української мови», *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць / [ред. кол., голов. ред. – О. М. Топузов]. Київ: Педагогічна думка, Вип. 21, с. 44–56, 2018.
- [10] Л. М. Русалкіна, та С. В. Косянчук, «Засоби риторики як основа особистісного зростання учнів», *Українська мова і література в школі*, № 8, с. 28–31, 2009.
- [11] *Уроки PISA-2018* : методичні рекомендації / [кол. авт. : Васильєва Д. В., Головка М. В., Жук Ю. О., Козленко О. Г., Ляшенко О. І., Науменко С. О., Новосьолова В. І. / Інститут педагогіки НАПН України. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2020.
- [12] *Про освіту*. Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
- [13] А. Шлейхер, *Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття* / [перекл. з англ. Г. Лелів]. Львів, Україна: Літопис, 2018.

- [14] О. І. Локшина, «Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року», *Український педагогічний журнал*, № 3, с. 21–30, 2019.
- [15] *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018* / [кол. авт.: М. Мазорчук (осн. авт.), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.]. Київ, Україна: УЦОЯО, 2019.
- [16] J. Coiro, M. Knobel, C. Lankshear, and D. J. Leu, *Handbook of New Literacies Research*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2008.
- [17] *Словник української мови*. В 11-ти т. / [за ред. І. К. Білодіда]. Київ, Україна: Наукова думка, 1970–1980. Т. 2, 1971.
- [18] Werlich E. *Typologie der Texte. Entwurf eines textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatic*. Heidelberg, 1975.

References

- [1] Kazimirov D. «Gratitude is an effective memory and a spiritual investment». *Den*. 2019. 29–30 lystop. № 220–221. S. 8–9. (in Ukrainian)
- [2] Sydorenko O. External independent evaluation as a tool for monitoring the quality of education. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*. 2012. № 993. S. 146–150. (in Ukrainian)
- [3] Bondarenko N. V. Ukrainian new school in the context of world educational trends. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions* : papers of the 7th International Scientific Conference. May 31, 2019. Stuttgart, Germany: ORT Publishing, 2019. S. 304–316. (in Ukrainian)
- [4] Bondarenko N. V. Working with text in Ukrainian language lessons. *Bibliotekha «Dyvoslova»*. 2008. № 5. 56 s. (in Ukrainian)
- [5] Bondarenko N. V. The text-centric system of studying the state language: theoretical and practical aspects. *Derzhavotvorcha y obiednuvalna funktsii ukrainskoi movy: realii, zdobutky, perspektyvy* : materialy Mizhnar. nauk.-metod. seminaru. Uzhhorod: Lira, 2009. S. 143–153. (in Ukrainian)
- [6] Bondarenko N. V. Ukraine in the International PISA 2018 Education Quality Survey. *Perspectives of science and education* : the 14th International youth conference (New York, USA, January 17, 2020). SLOVO\WORD, New York, USA. 2020. P. 296–307. (in Ukrainian)
- [7] Bondarenko N. V. Reading as a problem in the methods of learning Ukrainian. *Dyvoslovo*. 2004. № 12. S. 19–25. (in Ukrainian)
- [8] Bondarenko N. V., Kosianchuk S. V. Curriculum reforming: more questions than answers. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2017. № 2. S. 112–119. (in Ukrainian)
- [9] Bondarenko N. V., Kosianchuk S. V. Development of the life skills of upper secondary school pupils by means of Ukrainian language textbook. *Problemy suchasnoho pidruchnyka* : zb. nauk. prats / [red. kol., holov. red. – O. M. Topuzov]. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2018. Vyp. 21. S. 44–56. (in Ukrainian)
- [10] Rusalkina L. M., Kosianchuk S. V. Resources of rhetoric as a basis for personal growth of students. *Ukrainska mova i literatura v shkoli*. 2009. № 8. S. 28–31. (in Ukrainian)
- [11] *The lessons PISA-2018* : metodychni rekomendatsii / [kol. avt.: Vasylieva D. V., Holovko M. V., Zhuk Yu. O., Kozlenko O. H., Liashenko O. I., Naumenko S. O., Novosolova V. I. / Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2020. 96 s. (in Ukrainian)
- [12] *About education*. Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 r. № 2145-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian)
- [13] Shleikher A. *The best class in the world: how to create a 21st century education system* / [perekl. z anhli. H. Leliv]. Lviv: Litopys, 2018. 296 s. (in Ukrainian)
- [14] Lokshyna O. I. European reference framework of key competences for lifelong learning: an updated 2018 version. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*. 2019. № 3. S. 21–30. (in Ukrainian)
- [15] *National Report on the Results of the International PISA-2018 Education Quality Survey* / [kol. avt.: M. Mazorchuk (osn. avt.), T. Vakulenko, V. Tereshchenko, H. Bychko, K. Shumova, S. Rakov, V. Horokh ta in.]. Kyiv: UTsOlaO, 2019. 439 s. (in Ukrainian)
- [16] Coiro J., Knobel M., Lankshear C., Leu D. J. *Handbook of New Literacies Research*. New York: Lawrence Erlbaum Associates, 2008. (in English)
- [17] *Dictionary of the Ukrainian language*. V 11-ty t. / [za red. I. K. Bilodida]. Kyiv: Naukova dumka, 1970–1980. Т. 2, 1971. (in Ukrainian)
- [18] Werlich E. *Typologie der Texte. Entwurf eines textlinguistischen Modells zur Grundlegung einer Textgrammatic*. Heidelberg, 1975. (in German)

Неллі Бондаренко, кандидат педагогічних наук, старший научний співробітник, старший научний співробітник відділу навчання українському мові та літературі Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

ЧИТАТЕЛЬСКАЯ ГРАМОТНОСТЬ УКРАИНСКИХ УЧАЩИХСЯ: АКЦЕНТЫ PISA-2018

Рассмотрены проблемы качества образования в Украине и мониторинга – одного из современных механизмов ее обеспечения – как ключевых в реформировании отрасли и вхождении ее в мировое образовательное пространство. Внимание сфокусировано на одном из трех направлений международного исследования качества образования PISA-2018 – читательской грамотности. Определено категориальное поле в сопоставлении украинской и зарубежной терминологии, проанализированы материалы – предоставленные тексты, тестовые задания и результаты их выполнения украинскими учениками. Раскрыты факторы влияния на качество формирования и проявления умений, определяющих уровень читательской грамотности, причины констатированного ее уровня и перспективы развития. На основе мониторинга сделаны выводы, даны рекомендации по его совершенствованию и повышению уровня читательской компетентности учащихся.

Ключевые слова: качество общего среднего образования; PISA-2018 в Украине; новая грамотность; читательская грамотность; ключевые компетентности.

Nelly Bondarenko, Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Senior Researcher of the Ukrainian Language and Literature Teaching Department of the Institute of Pedagogy of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

READING LITERACY OF UKRAINIAN PUPILS: HIGHLIGHTS OF PISA-2018

In the article the author analyzes the key problems of quality and monitoring of education in Ukraine. Monitoring is seen as one of the modern mechanisms for ensuring the quality of education. The PISA-2018 international monitoring program is considered by the author as an opportunity to make a real assessment of the results of Ukrainian pupils in comparison with the achievements of peers from other countries. Monitoring helps to define the strategy of changes in educational policy, brings the quality of education closer to world standards. Based on the monitoring studies, the development of the country's education in the process of integration into the world educational space is projected. The article identifies PISA's objectives for Ukraine. The choice of such areas for monitoring the quality of education as *reading, mathematics, and natural sciences* is substantiated. In the article the author focuses her attention on such areas as readers' literacy.

The state of research of problems of quality of education and monitoring by foreign and domestic scientists is analyzed. The main part of the article reveals the purpose of reading, its main characteristics, requirements for this type of speech activity. The focus is on the features of reading in a digital society. In view of this, the school's mission has been clarified.

Among other things, the author outlines the categorical apparatus of literacy, traces the evolution of literacy and the emergence of new concepts related to literacy, draws readers' attention to the differences between the terminology of PISA-2018 and terminology in circulation in Ukrainian science. The author proposes the problem of polysemiotics of the global educational space for separate consideration.

The texts, test tasks and results of their fulfillment by Ukrainian students are analyzed. Factors of influence on the quality of formation and display of skills that determine the level of reading literacy have been clarified. The conclusions drawn from the monitoring materials are formulated and recommendations are given to improve students' reading competence.

Keywords: quality of general secondary education; PISA-2018 in Ukraine; new literacy; literacy; key competences.